

ZNANSTVENI POSVET »SLOVENIJA V LETU 1945«

Slovenski zgodovinarji in slovensko zgodovinarje so od uvedbe proste trgovine in sorodnih makroekonomskih sprememb v družbi, nastalih v zadnjih letih, precej iskano »blago« na tržišču. Kljub temu pa smo še vedno deležni stalnih kritik, da slovenska historiografija ne sledi toku dogodkov, »strokovno podkovani« kritiki, katerih glavna literatura so na »visoki« kakovostni ravni pisana pisma bralcev, pa nam berejo levite in pridigajo o zamudništvu zgodovinarstva. Tovrstne kritike seveda izhajajo iz nepoznavanja osnovnih principov zgodovinskega raziskovanja, saj nas hočejo drugorazredni kritikanti prepričati, da je možno pomanjkanje arhivskih virov nadomestiti kar z »oral history«.

Podatkov o kurantnosti zgodovinske robe je zadnje čase res kar dovolj. Simpozijev se udeležujejo tudi predstavniki sedme sile in – vsaj nekateri – o njih tudi izčrpno poročajo. Odmevi v javnih medijih in izrečene kritike so resda pogosto na zelo nizki strokovni ravni, toda že dejstvo, da se v javnosti poroča in polemizira tudi z dosežki zgodovinarstva, pomeni velik korak naprej pri premagovanju (samo)izoliranosti zgodovinarjev. Udeležba pogosto preseneti tudi organizatorje, med udeleženci pa je vedno več ljudi, ki jim zgodovinarstvo ni službena preokupacija.

Na precejšen odziv v medijih so tako v zadnjih mesecih naleteli knjižica *Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929–1955*, ki jo je po naročilu Državnega zbora sestavila skupina slovenskih zgodovinarjev, pa *Slovenska kronika XX. stoletja* (izšel je prvi del do leta 1941, drugi del pa je že v tiskarni), v katerem so poleg zgodovinarjev sodelovali še zastopniki nekaterih drugih strok, in simpozij o slovenski zgodovini v tridesetih letih tega stoletja in o Sloveniji v letu 1945. Ravno ta skoncentriranost projektov v kratkem časovnem obdobju priča, da prav 20. stoletje še kako potrebuje osvetlitve nekaterih prelomnih točk na slovenski poti do današnje stvarnosti.

Petdesetletnica prelomnih dogodkov je tudi prav primerna točka za pogled nazaj. Prvi problem pripravljalnega odbora je bil že v tem, ali naj bi pripravili simpozij pomladi ali jeseni. Najmočnejši argument za drugo varianto je bilo predvsem dejstvo, da se je velik del publike, ki je bil navzoč na simpoziju, pomladi srečeval s projektom nove mature in je bilo moč pričakovati manjšo udeležbo strokovne javnosti. Morda pa tudi ne-sovpadanje s političnimi slavji ni prav nobena pomanjkljivost. Tako je prišlo vsaj do izraza, da so politične slavnosti pač politična zadeva, strokovni simpozij pa nekaj povsem drugega, pa čeravno se govori o istih zadevah.

Programski odbor je pri koncipiranju posveta vodila želja ustreči širšemu krogu občinstva, kajti problematika leta 1945 je potrebna posebne pozornosti »zaradi še vedno zelo aktualne tematike tako za znanost kot za njeno aplikacijo v šolstvu«. Leto 1945 kot poseben problem še ni bilo deležno posebne znanstvene pozornosti in je šlo torej za prvi, kolikor toliko celovit pogled na to, eno najbolj prelomnih let v slovenski zgodovini. Po drugi strani pa je na širino in raznovrstnost izbranih tem vplivala težnja, da bi poleg prevladujoče politične problematike vključili tudi ostala področja družbenega življenja. Programski odbor si je torej zastavil za nalogo »vsestransko osvetlitev dogajanja leta 1945 v Sloveniji, ki bo zajela vse slovenske politične sile, njihovo usodo v tem letu, posledice političnih sprememb in prelomne dogodke na področju gospodarstva, kulture, cerkve itd. Od tujih znanstvenikov pa pričakujemo pojasnitev dogodkov po zaključku vojne v Sloveniji s širšega mednarodnega okvira.«¹

V kolikšni meri je znanstveni posvet zadostil zastavljenim nalogam, naj presodi vsak udeleženec posveta. Mi pa se na kratko pomudimo ob vsebini simpozija. Po otvoritvenih besedah predsednika ZZDS dr. Franca Rozmana in predsednika Državnega zbora Republike Slovenije Jožefa Školjča so v dopoldanskem delu prvega dne posveta sledili trije referati. Dr. Tone Ferenc je v prispevku *Priprave na konec vojne v Sloveniji* govoril o dejavnosti slovenskih političnih in vojaških dejavnikov v zadnjih dveh letih vojne. Več pozornosti je namenil zmagoviti strani, saj je o slovenskih poražencih leta 1945 v referatu *Domobranstvo in konec vojne* več povedal mag. Boris Mlakar. Dopoldanski del simpozija je zaključil dr. Bojan Godeša z referatom *Izobraženci in leto 1945: Od pričakovanj k stvarnosti*.

V prvem bloku popoldanskega dela so predstavili prispevke tuji gostje, ki so prikazali problematiko slovenskega prostora v širšem mednarodnem okviru. Iz referatov dr. Jožeta Pirjevca *Odnos do Slovenije v Washingtonu, Londonu in Rimu* ter dr. Leonida Gibianskega *Sovjetski savez i Jugoslavija 1945. godine* je razvidno, da leta 1945 posamezne pobude o »samostojnejši« Sloveniji niso imele skorajda nikakršnega odmeva na mednarodni sceni in s tem nikakršne stvarnejše podlage. Slovenija za zaveznike ni bila mednarodni dejavnik, njihovi sogovorniki za naše področje pa so domovali v Beogradu. Dr. Karl Stuhlpfarrer pa je v prispevku *Vrane ne letamo brez kljuna!* spregovoril o koroških Slovencih ob začetku druge avstrijske republike.

¹ Citati iz »Vsebinske utemeljitve sestanka« so bili zapisani jeseni 1994 ob prijavi simpozija na Ministrstvu za znanost in tehnologijo.

S tem pa se je nekako že začel naslednji blok in sicer problematika slovenskih meja in tuje-rodcev, ki so stanovali ob njej. Žal je bil zaradi zadržanosti dr. Dušana Nečaka nekoliko spremenjen napovedani dnevni red in sta popoldanski del zaključili dr. Jera Vodušek Starič in mag. Nevenka Troha. Prva je v prispevku *Prevzem oblasti od osvoboditve do volitev* govorila o onemogočanju delovanja opozicije in grobem polasčanju oblasti, druga pa je članek o dogajanjih ob zaključku vojne na slovenski zahodni meji, naslovlila z *Osvoboditev ali okupacija, samoodločba ali revolucija – Primorska in Trst*.

Tretja referentka je bila dr. Tamara Griesser-Pečar, ki je z referatom *Pomen »osvoboditve«, za slovensko katoliško cerkev* začela drugi dan simpozija. Poudarila je, da pomeni leto 1945 za slovensko cerkev začetek novih težav. Isto pravzaprav velja tudi za nemško manjšino v Sloveniji, o kateri je spregovoril naslednji referent dr. Dušan Nečak v prispevku *Slovensko nemštvo kot nacionalni in razredni sovražnik*. Kot zadnja referenta sta nastopila dr. Jože Prinčič in dr. Aleš Gabrič. Prvi se je dotaknil gospodarske problematike v prispevku *1945 – obnova in začetek gospodarske preobrazbe*, drugi pa je predstavil prispevek *Leto 1945 in slovenska kultura*.

O vsebini referatov na tem mestu ni potrebno podrobneje poročati, saj naj bi bili referati objavljeni v zborniku, ki naj bi izšel v čim krajšem možnem roku in s čim nižjo ceno, tako da bi bil dostopen najširšemu krogu zainteresiranih bralcev.

Cankarjev dom je že drugič v dveh letih gostil slovenske zgodovinarje in nudil odlične pogoje za potek simpozija (simultano prevajanje, snemanje diskusije). Tudi tokrat je referatom pazljivo sledilo precejšnje število poslušalcev. Če k temu dodamo še na začetku omenjeno vse večjo odmevnost zgodovinarskih posvetov v medijih, bi lahko dejali, da je simpozij uspel. Seveda pa se ne smemo zadovoljiti z doseženim. Še precejšnja rezerva za bogatejši pridelek so minute, ki sledijo referatom in so odmerjene diskusiji. Želja organizatorjev tovrstnih simpozijev je, da bi bile te minute vse daljše in da bi, če bi bilo potrebno, na račun tega celo še bolj omejili čas, namenjen referatom (ki so predhodno ali pa po simpoziju tako in tako dosegljivi v pisni obliki). Toda vsega naenkrat le ne gre pričakovati.

S posvetom je zapolnjena še ena od praznin in proučevanju slovenske zgodovine novejšee dobe. Osvetlitev ene od najpomembnejših prelomnic v slovenski zgodovini z različnih vidikov (priprave na prelom, potek prevzema oblasti na notranjepolitičnem prizorišču, vpliv in mednarodnih razmerah, pomen preloma za manjšine in vpliv na verskem, gospodarskem in kulturnem področju) se je ponovno potrdila kot ustrezen pristop v prikazu večplastnosti dogajanja. Zbornik referatov bo zato verjetno nepogrešljiva literatura za vsakega zgodovinarja, ki se tako ali drugače ukvarja s problematiko 20. stoletja.

Aleš Gabrič

27. ZBOROVANJE NACIONALNE KONVENCIJE AMERIŠKEGA ZDRUŽENJA ZA POSPEŠEVANJE SLOVANSKIH ŠTUDIJ, Washington D.C., 26.–29. oktober 1995

Tako kot vsako leto se je tudi letos vršilo zborovanje Ameriškega združenja za pospeševanje slovanskih študij, na katerem so specialisti iz ZDA in držav Vzhodne ter Jugovzhodne Evrope razpravljali o problemih teh dežel, z vidika vseh družboslovnih in humanističnih ved, še zlasti pa z vidika zgodovine, jezikov, ekonomije ter sociologije. Konvencija je potekala od 25. do 29. oktobra letošnjega leta v Washingtonu v ZDA. Na njej so, podobno kakor na vseh ostalih konvencijah tega združenja, igrali pomembno vlogo tako Slovenci kakor tudi tuji strokovnjaki, ki se ukvarjajo s problemi Slovenije. V letošnjem letu so se teh panelov udeležili številni raziskovalci in to tako iz Slovenije kakor tudi iz vrst Američanov slovenskega porekla ter tujih znanstvenikov, specialcev za slovenske študije, ki so obravnavali probleme slovenskih manjšin, drugačne poglede na dogajanje med drugo svetovno vojno, probleme slovenskega liberalizma v 60-ih letih in probleme, s katerimi se srečuje slovenska ekonomija na prehodu iz dogovorne socialistične v tržno ekonomijo.

Panel, ki sem ga organiziral in mu tudi predsedoval, se je ukvarjal z manj znanimi slovenskimi manjšinami v Avstriji, Italiji in na Madžarskem. Spričo dejstva, da se panela zaradi bolezni ni mogel udeležiti dr. Wolfgang L. Gombocz, docent za filozofijo na Karl Franzens Universität v Grazu (Avstrija), in ker zaradi tega tudi ni poslal svojega referata, sem v nadomestilo sam povzel nekaj misli o sedanjem političnem položaju Slovencev na avstrijskem Štajerskem. Porabska Slovenka, mag. Katarina Munda-Hirnök, ki je trenutno zaposlena kot